

ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ

У статті розкриваються особливості тренінгової програми для викладачів розробленої та впровадженої в практику діяльності КНЕУ ім. Вадима Гетьмана.

Ключові слова: тренінг, психолого-педагогічна компетентність, формування.

В статье раскрываются особенности тренинговой программы для преподавателей, которая создана и внедрена в практику деятельности КНЭУ им. Вадима Гетьмана.

Ключевые слова: тренинг, психолого-педагогическая компетентность, формирование.

This article examines distinctive features of the training programme for teachers, designed and implemented in practice the activity of the Kiev National Economic University.

Key words: training, psychological and pedagogical competence, forming

У Київському національному економічному університеті ім. В. Гетьмана вже третій рік реалізується спеціальна тренінгова програма «Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів».

Вказана компетентність є обов'язковим складником професіоналізму викладача вищої школи.

У наукових дослідження не існує єдиного підходу до визначення структури психолого-педагогічної компетентності. У результаті аналізу наукових робіт та з огляду на завдання, які стояли перед нами, ми вирізняємо у структурі психолого-педагогічної компетентності наступні види **компетентностей**: комунікативна; гностична; проєктувальна; організаторська; діагностувальна.

Наш підхід до формування **комунікативної компетентності** передбачав розвиток та вдосконалення комунікативних здібностей та комунікативних умінь викладів, що необхідно для педагогічного спілкування. **Гностична** компетентність, яка забезпечує мотивацію навчальної діяльності студентів та реалізацію методів навчання. **Організаторська** – здійснення самоуправління своєю власною діяльністю та діяльністю студентів у процесі реалізації різних форм навчання. **Проєктувальна** – проєктування навчальних технологій. **Діагностувальна** – діагностика здатності студентів до навчання міжособистісних стосунків та мікроклімату в групі; дослідження психологічних особливостей студентів.

Рис. 1. Структура психолого-педагогічної компетентності викладача

Про оволодіння тією чи іншою компетентністю свідчать професійні вміння, якими повинен володіти викладач. Ці уміння вирізняються нами в тематичному плані та програмі тренінгу «Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів».

Про необхідність впровадження вказаного тренінгу в практику діяльності нашого універси-

тету свідчать результати проведеного дослідження, а саме:

- лише **40** відсотків викладачів університету мають спеціальну педагогічну освіту, відповідно **60** відсотків її не мають;
- **44** відсотки викладачів ніколи не проходили жодних курсів підвищення педагогічної кваліфікації.

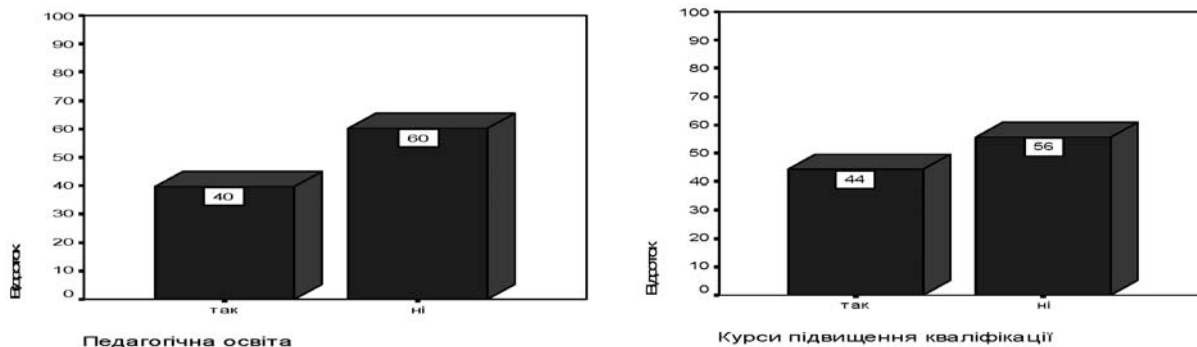

Рис. 2. Результати педагогічної освіти викладачів ВНЗ

У результаті аналізу наукових досліджень та з огляду на мету і завдання нашої роботи ми дійшли до висновку, що **робота в тренінгових групах** буде здійснюватися за **принципами соціально-психологічного навчання** та **принципами андрагогіки**.

Розкриємо сутність принципів **соціально-психологічного навчання**, а саме:

- **все**, що відбувається в тренінговій групі повинно проходити на добровільних засадах;
- **використання** зворотнього зв'язку між членами групи (завдяки цьому зв'язку кожний учасник тренінгу отримує уявлення про те, які емоційні реакції в членів групи викликає його поведінка; як він сприймається оточуючими; у яких випадках його інтерпретація ситуацій міжособистісного спілкування є неадекватною);
- **використання** допомоги спеціально підготовленого тренера;
- **концентрація** уваги на тому, що відбувається на конкретному занятті і в даний час;
- **конфіденційність** того, що відбувається у групі;
- **прийняття** членами групи кожної людини такою якою вона є (позитивне ставлення до особистості кожного учасника тренінгової групи в цілому при конфронтації за окремими формами його поведінки, які необхідно змінити).

Водночас подамо принципи андрагогіки на основі яких проходить робота у тренінгових групах, а саме:

- **самореалізація особистості**, що вимагає такої організації навчання, яка б сприяла прояву здібностей особистості, можливості її самореалізації у професійній діяльності;

- **проблемно-ситуативна організація навчання**, реалізації якої вимагає відмовитись від традиційної педагогічної моделі, де основний засіб навчання – передавання інформації. Ми використовуємо такі методи і форми навчання, які вимагають від слухачів пошуку рішень; оволодіння уміннями ефективно діяти в умовах швидких змін у професійній діяльності;
- **розвиток морально-вольової сфери особистості** – врахування того, що дорослі люди здатні не тільки вирішувати поставлені завдання, а й самостійно ставити проблеми. Цьому сприяє не лише **інтелектуальна активність**, а й розвиток **емоційної, морально-вольової** сфери людини.

Загальний ефект навчання забезпечується реалізацією певних вимог до учасників навчання, які передбачають володіння ними певними уміннями, а саме:

- **уміннями активно слухати** (не тільки «слухання», а й «бачення» жестів, міміки іншої людини, змін інтонації її голосу);
- **уміннями вловити психологічний підтекст того про що йде мова** (інтуїтивно відчувати те, чого людина не може, але й не хоче сказати);
- **уміннями ставити запитання**;
- **уміннями одночасно бути учасником групи навчання й спостерігати за діяльністю групи**;
- **уміннями використовувати** отримані під час тренінгового навчання інформацію і досвід.

Характерною особливістю нашого тренінгу є те, що його розробили 23 викладачі кафедри педагогіки та психології.

Тепер перейдемо до розгляду змісту та особливостей **тренінгової** підготовки.

Результати аналізу наукових досліджень свідчать, що найбільш ефективною формою, що забезпечує формування вказаної компетентності є тренінг. За результатами опитування викладачів

КНЕУ, що провела доцент кафедри педагогіки та психології КНЕУ Г.М. Романова, тренінг займає перше місце серед бажаних форм підвищення педагогічної кваліфікації.

Подамо відповідну діаграму, підготовлену дослідницею.

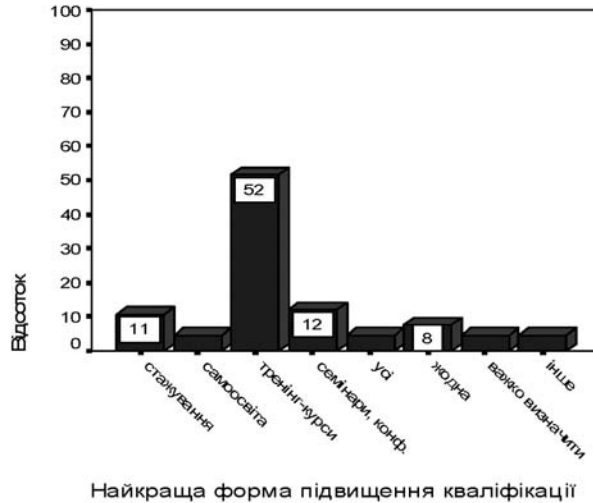

Рис. 3. Форми підвищення кваліфікації

Результати вивчення груп викладачів, які беруть участь у тренінгу показують, що ці групи є неоднорідними за віком, статтю, досвідом викладання, психологічними особливостями. Наприклад, як свідчать дослідження Г.М. Романової, серед слухачів завжди зустрічаються представни-

ки різних психологічних типів, що впливають на мотиви викладання і навчання, стиль діяльності тощо.

Викладачі університету, що проходять навчання на тренінг-курсах розрізняються видами професійної спрямованості (Рис. 4).

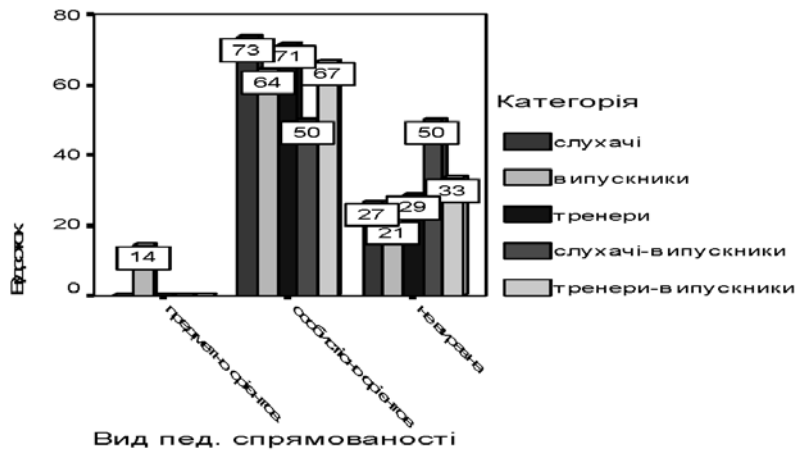

Рис. 4. Види педагогічної спрямованості

Під час розробки програми тренінг-курсів нами враховувались особливості психолого-педагогічної підготовки слухачів. Тому першим блоком у вказаній програмі є, зокрема, так званий «Комунікативний», що спрямований на формування їх комунікативної компетентності. Цей блок включає наступні тренінгові заняття: «Мовленнєва діяльність викладача», «Асортинна поведінка та емпатія викладача», «Формування комунікативної компетентності викладача».

Характерною особливістю розробленої та реалізованої у практиці діяльності КНЕУ тренін-

гової програми є те, що вона забезпечує доцільне поєднання як індивідуальної, так і групової роботи. У ході тренінгу застосовується комплекс методів навчання, а саме: інформаційно-презентативні (презентації, міні-лекції, бесіди, розповіді, покази, демонстрації, ілюстрації), алгоритмічно-дійові (мозкові «атаки», дискусії, кейси, робота в малих групах, рольові та дидактичні ігри), самостійно-пошукові (робота з літературою, письмові творчі роботи, проектування). Співвідношення методів та форм роботи на кожному тренінговому занятті визначається викладачем

кафедри педагогіки та психології, який проведе заняття.

Водночас слід підкреслити, що загальний підхід до проведення тренінгових занять передбачає наявність наступних структурних елементів:

- організаційні заходи (повідомлення теми, мети, плану та процедури тренінгу, встановлення правил та принципів роботи);
- актуалізація опорних знань (обговорення досвіду слухачів, аналіз виконання випереджаючих завдань);
- інформаційні блоки;
- блоки практичних завдань;

- блоки активізації (цікаві факти, приклади та рекомендації);
- зворотній зв'язок (обговорення результатів виконання всіх завдань, які надаються до тренінгу та в ході його проведення, анкетування та загальний аналіз результатів тренінгу, презентації робіт слухачів та їх оцінювання).

У ході анкетування, яке проводиться на початку навчання, вивчаються очікування слухачів від тренінг-курсу «Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів». Подамо відповідну таблицю з отриманими результатами.

Таблиця 1

Очікування викладачів

Запитання	Ні	Скоріше ні	Скоріше так	Так
1. Чиє участь у тренінгу Вашою власною ініціативою?	48 %	17 %	17 %	18 %
2. Чи відомі Вам результати тренінгу?	17 %	21 %	26 %	36 %
3. Чи є у Вас досвід участі у подібних тренінгах?	78 %	5 %	0 %	17 %
4. Чи зможете Ви відвідувати всі заняття?	4 %	13 %	70 %	13 %
5. Чи підтримують колеги, керівництво Вашу участь у тренінгу?	4 %	4 %	9 %	83 %
6. Чи збираєтеся Ви використовувати отримані вміння у викладацькій діяльності?	0 %	0 %	13 %	87 %

Аналіз результатів опитування слухачів тренінг-курсів дозволяє нам зробити наступні висновки:

- більше половини викладачів прийшли на заняття не за власною ініціативою, та в процесі роботи їх ставлення до навчання змінилося;
- значна кількість слухачів ніколи не брали участі в тренінгах і не знайомі з особливостями такого навчання;
- більшість викладачів відчують, що їх учать у тренінгу підтримують колеги та керівництво;
- водночас слухачам тренінг-курсів було запропоновано декілька відкритих питань. На перше з них: «Чим саме ви хотіли б оволодіти?», більшість із них говорили про удосконалення своїх комунікативних умінь.

Цікавими були відповіді слухачів тренінг-курсів на питання: «Яким, на Вашу думку, повинен бути сучасний викладач університету?». Більша кількість відповідей розподілилися між бажаннями «бути гарним викладачем» і «бути цікавим як особистість». Ці відповіді свідчать про існування двох тенденцій у професійній діяльності цих викладачів, а саме: прагнення до предметного та особистісно-орієнтованого викладання. Також слухачі тренінг-курсів часто відповідали на вказане питання таким чином: «бути готовим до змін, інновацій», «вдосконалю-

ватись», «бути психологом», «бути відкритим для спілкування».

З метою об'єктивізації системи контролю за діяльністю слухачів із минулого навчального року запроваджено рейтингову систему оцінювання за 100-бальною шкалою, що враховує поточну успішність (оцінювання роботи слухачів на тренінгах) та підсумкову оцінку за виконання педагогічного проекту і його презентацію. Максимальна кількість поточних балів дорівнює 70, а підсумкових – 30. Такий розподіл зумовлений специфікою тренінг-курсів, оскільки основні результати навчання забезпечуються за умов активної роботи в аудиторії.

Підсумком навчання на тренінг-курсах є підготовка та захист слухачами педагогічного проекту, що надає їм можливість продемонструвати набуті знання та вміння. Під час підготовки цих проектів слухачі отримують необхідну методичну допомогу, яку їм надають тренери-консультанти.

Захист проектів слухачів тренінг-курсів здійснюється на підсумковому занятті. Експерти (викладачі кафедри педагогіки та психології) оцінюють вказані проекти за шкалою від 0 до 30 балів за певними критеріями та їх показниками.

Протягом двох навчальних років тренінг-курси закінчили 53 викладачі КНЕУ. Серед них 19 (36 %) з відзнакою.

Тепер вважаємо за доцільне розкрити особливості проведення одного із тренінгових занять, а саме «Комунікативна компетентність викладача». Так, на початковому етапі цього заняття організується робота з удосконалення умінь викладачів управляти своїм психічним станом та створювати робоче самопочуття. З метою оволодіння на високому рівні технікою мовлення викладачам пропонувались вправи та розвиток фонаційного дихання професійного голосу, правильних навичок вимови голосних і приголосних звуків та їх поєднання. Далі йшла робота з удосконалення вмінь відбирати в конкретній ситуації спілкування найбільш точний стилістично-виразний та довершений варіант мовлення, що передбачало роботу над системою комунікативних завдань. Виконання цих завдань забезпечувало логічний перехід до виступів викладачів перед аудиторією. У процесі цих виступів, що здійснювались за спеціально підготовленими темами, виконувався ряд комунікативних завдань, а саме:

- завоювання уваги аудиторії;
- установлення з нею емоційного та ділового контактів;
- переконування слухачів.

Під час проведення вказаного тренінгового заняття значна увага приділялась оволодінню вміннями здійснювати комунікативну «атаку». На першому етапі цієї роботи слухачі розробляли змістовний аспект вказаного комунікативного методу. З цією метою відпрацьовувалось використання завдань і питань, які можуть мобілізувати

слухачів. Викладачі, які навчалися на тренінг-курсах звертались і до іншого шляху проведення початкового етапу комунікативної «атаки», де необхідно було здійснити короткий виклад якогось цікавого факту, історії, зіставлення різних поглядів з одного і того самого питання.

Одним із необхідних методів, що використовувався у вказаній «атаці», стало укрупнення мовлення. Цей метод, як відомо, збільшує значущість змісту, що виражається словами. Укрупнення мовлення слухачів тренінг-курсів реалізували таким чином:

- потрібну фразу (ту, яка укрупнюється, «розгорнути», тобто промовляти повільно в «розрядку»), подовжуючи голосні звуки і зберігаючи логічну стрункність фрази;
- далі відпрацьовувався її початковий етап, який мав на меті завоювання уваги аудиторії. На кінцевому етапі кожний зі слухачів тренінг-курсів повинен був провести комунікативну «атаку», обов'язково реалізуючи самостійно розроблені елементи, імпровізації.

Результати дослідження, проведеного викладачами кафедри педагогіки та психології КНЕУ, впевнюють у значному зростанні у слухачів тренінг-курсів рівнів оволодіння психолого-педагогічною компетентністю.

Визначення вказаних рівнів здійснювались у процесі підготовки та захисту слухачами проектів проведення лекцій та практичних занять.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савенкова Л.О. Система комунікативних вмінь викладача // Наукові праці. Т. 24. Вип. 11. – 2002. – С. 7-14.
2. Савенкова Л.О. Продуктивний стиль педагогічного спілкування // Наукові праці. Т. 21. Вип. 58. – 2007. – С. 119-126.
3. Савенкова Л.О. Змістовність підготовки майбутніх викладачів до професійного спілкування // Наукові праці. Т. 86. Вип. 73. – 2008. – С. 146-153.

Рецензенти: д.пед.н, професор Мещанінов О.П.,
д.пед.н., професор Букач М.М.

© Савенкова Л.О., 2009

Стаття надійшла до редакції 10.04.2009 р.